

Inna Negrescu-Babuș

SINCRONIE ȘI DIACRONIE ÎN LIMBĂ. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Termenii de sincronie și diacronie sunt asociați, de cele mai multe ori, cu structuralismul, dar se pare că primul care a făcut o distincție netă între aceste două concepte a fost învățatul francez François Thurot, în prefața sa la traducerea în limba franceză a bine-cunoscutului eseu al lui James Harris, *Hermès ou recherches philosophiques sur la grammaire générale*, apărut la Paris, 1796. Învățul francez expune opoziția între *ordre systématique*, având în vedere prin aceasta studiul descriptiv al limbii, și *étymologie*, adică perspectiva evolutivă. Idei asemănătoare pot fi întâlnite și la alți lingviști reprezentativi din secolul al XIX-lea: W.von Humboldt, H. Steinthal, B. de Courtenay etc. Cercetările lingvistice din această perioadă abordează de preferință în perspectivă evolutivă problemele domeniului, iar studiile de gramatică istorică, asociată uneori cu cea comparată prevalează asupra celorlalte. Chiar dacă au fost mai multe încercări de conturare și definire a termenilor în discuție, se pare că până la Ferdinand de Saussure, nu a existat o abordare și o delimitare teoretică foarte clară a celor două tipuri de perspectivă (sincronică și diacronică) în cercetarea limbii.

În această ordine de idei, sincronia reprezintă starea, situația limbii la un moment dat, iar diacronia desemnează evoluția, schimbarea, istoria. Saussure transformă această distincție într-un principiu fundamental de separare a lingvisticii istorice de cea sincronă (descriptivă). El pornește de la noțiunea de valoare, preluată din economia politică; toate științele care operează cu noțiunea de valoare trebuie să facă distincție între static și evolutiv. Astfel, lingvistul distinge două planuri, două axe pe care pot fi plasate faptele lingvistice: 1) axa simultaneității (AB), cuprinzând raporturile dintre obiectele coexistente, unde este exclusă intervenția timpului; 2) axa succesivității (CD), pe care „nu putem considera, în același timp, decât un lucru, dar unde sunt situate toate lucrurile de pe prima axă cu schimbările lor” [1, p. 98]. Semnele lingvistice se supun permanent unei duble determinări: cea impusă de organizarea lor într-un sistem stabil de valori și de relații și cea impusă de schimbările în timp ale acestui sistem de valori și de relații. Pentru a desemna cele două perspective, Saussure apelează la sintagmele de *lingvistică evolutivă* sau *diacronică* și *lingvistică statică* sau *sincronică*.

Lingvistica sincronă presupune raporturile logice și psihologice care leagă termenii ce coexistă și formează un sistem, așa cum sunt ei văzuți de aceeași conștiință colectivă. *Lingvistica diacronică* se va ocupa de raporturile care leagă termeni succesivi nepercepuți de aceeași conștiință colectivă și care se substituie unii altora, fără să formeze un sistem.

Observăm că Saussure recunoaște caracterul sistemic doar limbii în ipostaza ei sincronă, considerând că schimbările lingvistice au un caracter asistemic și exterior sistemului lingvistic care este imuabil, căci alterarea în timp a fiecărui component în parte nu afectează integritatea sistemului. În consecință, sistemul lingvistic este înțeles ca ceva static; schimbarea este văzută ca fiind exterioară sistemului, întrucât conceptele de sistem și de schimbare sunt incompatibile.

Perceperea limbii ca sistem de semne, adică ca ansamblu bine organizat de elemente ce există și funcționează în virtutea relațiilor pe care le dezvoltă între ele, admite prezența dependențelor în interiorul sistemului, susținând că limba nu este o simplă nomenclatură: sistemul substituie în concepția structuralistă ansamblul amorf, specific reprezentării atomiste despre limbă a lingvisticii istorice. Logica și funcționalitatea sistemului se datorează unei scheme complexe de relații ce contribuie la formarea structurii ansamblului.

Această nouă viziune asupra limbii a contribuit la o schimbare de perspectivă a cercetătorului de la fenomenul izolat, de la detaliu, spre ansamblu, deoarece individualitatea faptului lingvistic este argumentul poziției lui în sistem, iar rolul acestuia în limbă este determinat de totalitatea relațiilor care îl opun și îl asociază altor elemente ale ansamblului.

Acceptarea caracterului sistematic al limbii nu presupune negarea caracterului său dinamic. Chiar și F. de Saussure, atât de hotărât și convins de rigurozitatea și necesitatea abordării sincronice în cercetarea lingvistică, nu a respins niciodată categoric aspectul istoric și dinamic al obiectului său de studiu. Mai mult decât atât, abordând conceptul de *lege lingvistică*, pus în discuție și cercetat de înaintașii săi, Saussure distinge *legi sincronice*, care au un caracter general, dar nu obligatoriu, și *legi diacronice*, care, în pofida faptului că se datorează unor factori particulari și accidentali, au un caracter imperativ.

De cele mai multe ori, diacronia este concepută ca succesiune de sincronii, presupunând dezvăluirea evoluției ansamblului lingvistic sub forma unei mișcări discontinue sau, în formularea lui A. Martinet, sub forma „unui val între două perioade de stabilitate” [2, p. 34].

Există cercetări care propun un alt mod de a explica, cerceta și înțelege evoluția limbii, expuse succint ca „diacronie în sincronie”. Întâlnim acest tip de abordare la R. Jakobson, care afirmă că „la origine, orice schimbare privește lingvistica sincronă, vechea și noua variantă coexistă la un moment dat în aceeași comunitate lingvistică” [3, p. 75]. În lucrarea de față, fenomenul de diacronie este analizat în special din punctul de vedere al sincroniei, al funcționării limbii la un moment dat. A. Martinet face aceeași constatare în legătură cu diacronia fonologică, doar că în termeni mai diferiți: „există, în orice sistem fonologic și în orice moment al istoriei sale, zone în care sunt în pregătire sau în curs de realizare schimbări” [2, p. 34].

Dacă analizăm problema din punct de vedere teoretic, deducem că susținerea existenței diacroniei în cadrul sincroniei nu modifică atât de mult felul de a concepe diacronia, care își păstrează caracterul de „succesiune de sisteme”. Datorită acestei

caracteristici, adepții diacroniei continuă să pună pe primul loc sistemul, structura, impunând ca principiu fundamental recunoașterea caracterului *dinamic* al sistemului, deci înlocuirea conceptului de „sistem imuabil, static”, prin cel de „sistem în mișcare”, altfel spus, recunoașterea existenței mișcării în interiorul sistemului.

Revenind la Saussure și la al său *Curs de lingvistică generală*, observăm că marele lingvist face totuși o distincție tranșantă între ceea ce este static și schimbare în limbă. Dar natura limbii mult mai complexă ne determină să o analizăm în egală măsură ca un sistem stabil de semne și relații, dar și ca rezultat al unei evoluții neîntrerupte. Fiecare perioadă din existența istorică a unei limbi date presupune atât o componentă stabilă, cât și una dinamică. O limbă evoluează în mod permanent, dar, în același timp, ea posedă și o stare de echilibru relativ. Respingerea sau supraevaluarea uneia dintre aceste două dimensiuni complementare conduce la rezultate științifice eronate. O astfel de atitudine inadecvată, realizată prin supraaprecierea aspectului sincron al limbii, se înregistrează la majoritatea lingviștilor structuraliști care au activat pe la jumătatea secolului al XX-lea, interesați cu deosebire de prezentarea și cercetarea dimensiunii sincronice a limbilor, neglijând aspectul lor istoric. Însă lingviști ca W. von Wartburg, A. Martinet sau E. Coseriu au respins descriptivismul structuralist îmbunătățind inventarul conceptual saussurian atât la nivelul teoriei lingvistice, cât și la nivelul pragmatic al cercetării, acordând o atenție specială componentei diacronice și celei sincronice.

În lucrarea *Sincronie, diacronie și istorie* Eugen Coseriu adoptă o nouă perspectivă de analiză a dihotomiei saussuriene sincronie-diacronie și relevă eroarea comisă de Saussure și discipolii săi ce constă în confuzia dintre obiectul de cercetare și cercetarea însăși, adică între limba ca atare și metoda lingvistică. Deoarece, afirmă Coseriu, o delimitare sigură se poate face doar între lingvistica diacronică și lingvistica sincronă, dar nu și între sincronia și diacronia limbii. Sincronia și diacronia sunt categorii indistincte în dinamica funcționării și evoluției unei limbi. În acest mod în concepția lui Coseriu, limba este văzută simultan ca enérgeia, devenire și creație permanentă, dar și ca ergon, rezultat al evoluției, relativ stabil la un moment dat.

„Limba funcționează sincron și se constituie diacronic. Dar acești termeni nu sunt antinomici, nici contradictorii, pentru că „facerea” se realizează în vederea funcționării. De aceea, și studiile care le corespund, chiar menținându-le distincte, trebuie să implice depășirea antinomiei ca atare” [5, p. 238]. Astfel Coseriu subliniază caracterul complementar al sincroniei și diacroniei în ceea ce privește faptele de limbă.

După o complexă clarificare teoretică și metodologică, E. Coseriu a transpus el însuși în practică principiile pe care le-a formulat, în special în domeniul semanticii structurale diacronice, domeniu de cercetare la care marele savant a avut o contribuție decisivă. Studiul *Pour une sémantique diachronique structurale* din 1964 este un bun exemplu. Coseriu afirmă și argumentează că între conceptul de structură și cel de evoluție nu există nicio contradicție, inclusiv la nivelul semantic. Implicând distincția sincronie-diacronie în corelația sistem-normă-vorbire, E. Coseriu a sesizat deopotrivă

dimensiunile reale și numeroase ale raportului dintre structura stabilă și evoluție. El afirmă că, la început, schimbările lingvistice se produc în diacronie, la nivelul vorbirii, și, treptat, pătrund în normă la un moment dat, deci într-un stadiu sincron. La nivelul normei, schimbările evoluează de asemenea diacronic și sunt asimilate ulterior în sistem în mod sincron. Altfel spus, sincronia sistemului face parte din diacronia normei, iar sincronia normei este inclusă în diacronia vorbirii. Aceste disocieri simple și flexibile au o mare importanță metodologică în direcția îmbunătățirii cercetării practice a limbii atât la nivelul descrierii unui sistem lingvistic la un moment dat al existenței sale, cât și în cazul interpretării și explicării cauzelor și sensului schimbărilor.

Schimbarea radicală pe care o face Saussure prin deplasarea pe prim-plan a lingvisticii sincronice a fost imperativă într-o perioadă în care lingviștii se retrăseseră în diacronie. Astfel antinomia sincronie-diacronie s-a dovedit a fi foarte utilă în planul investigației. De-a lungul timpului însă teza lui Saussure privind delimitarea dintre sincronie și diacronie a fost supusă unor modificări fundamentale: noțiunea de dinamic a fost introdusă și în cadrul sincroniei; noțiunile de sincronie și diacronie nu se află în contradicție ci, din contră, se întrepătrund; opoziția dintre sincronie și diacronie este scoasă din planul obiectului și plasată în planul investigației, adică al lingvisticii. Doar lingvistica poate fi sincronică sau diacronică, deoarece în orice moment ea poate fi atât creație, cât și o reluare a unor modele anterioare. O astfel de înțelegere a fenomenului poate fi posibilă doar prin conceperea limbii în sens humboldtian, ca *énergiea*, devenire și creație permanentă, dar și ca *ergon*, rezultat al evoluției.

Referințe bibliografice

1. Saussure de F., *Curs de lingvistică generală*. București: Polirom, 1998.
2. Martinet A., *Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*. Berne, 1954.
3. Jakobson R., *Essais de linguistique générale*. Paris: Édition de Minuit, 1963.
4. Coșeriu E., *Sincronie, diacronie și istorie*. București, 1997.
5. Dobridor Gh., *Dicționar de termeni lingvistici*. București: Teora, 1998.
6. Coteanu I. (red. responsabil), *Elemente de lingvistică structurală*. București: Editura Științifică, 1967.

Institutul de Filologie
(Chișinău)